

AVRUPA'DA CEZA ADALETİ REFORMLARI – KARŞILAŞTIRMALI YAKLAŞIMLAR VE İYİ UYGULAMALAR

Jeremy McBride*

Bu konuşmada, aslında çok geniş bir konunun birkaç yönüne değinmek istiyorum. Şüphesiz, ceza adaleti reformlarına olan ihtiyaç Avrupa Konseyinin tüm üye ülkelerini ilgilendiren bir konu olmuştur ve halen de öyledir. Bunun sebebi, reformun hiçbir zaman tamamen başarılı olduğu söylenemeyecek bir şey olmasıdır. Aslında, reform süreci çeşitli etkenler sebebiyle süregiden ve hiç bitmeyen bir gerekliliktir. İlk olarak bu etkenler hakkında birkaç şey söyleyerek başlayacağım, ardından reform süreci ve uygulamasıyla devam edeceğim ve izlenmesi gereken birkaç temel nokta veya iyi uygulama ile konuşmamı tamamlayacağım.

Reform ihtiyacı, her zaman böyle olmasa da, oturmuş bazı iş yapma biçimlerinin, özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine uyum konusunda, artık sorun yarattığının fark edilmesinden doğabilir. Bu ihtiyaç ayrıca, ortaya yeni sorunlar veya zorluklar çıkmasından ve belirli uzun süreli sorunların gerçekten var olduğunun sonunda fark edilmesinden de doğabilir.

Koşulların oturmuş yöntemleri geride bırakmasının bir örneği, on dokuzuncu yüzyılda uygulanmaya başlanmış olan açılan bir dava için sanığın duruşmaya çıkarılmasının, gerekip gerekmediğinin belirlenmesi sürecinden geçen Malta'da görülebilir. Bu durum, tüm potansiyel tanıkların hakim önünde sorgu ve çapraz sorguya tabi tutulmasını da içeriyordu. Amaç, kimsenin baskıcı veya yersiz bir soruşturma geçirmek zorunda kalmamasını sağlamaktı. Ancak bu sistem, suç oranlarının düşük olduğu ve yargılamaların çok da karmaşık olmadığı bir dönemde ortaya çıkmıştı. Bu koşullar değiştiğinde, görece kısa süren bir prosedür de çoğunlukla tüm tanıkların tek bir duruşmaya katılımının sağlanması ile bu tanıkların dinlenmesi ve ek bir takım soruşturmaların yapılması için pek çok süre sınırının uzatılması sebebiyle çok daha uzun hale geldi.

Sonuç olarak, prosedür gereğinden fazla uzun ve dolambaçlı hale geldi ve duruşma henüz başlamadan dahi makul süre gerekliliğine uyma konusunda sorunlar yaratmaya başladı. Halihazırda, Avrupa Konseyinin desteği ile üzerinde çalışılan çözümün soruşturma kararı alma yetkisini yeni kurulacak bağımsız bir soruşturma merciine vermesi ve delillerin savunmaya daha erken erişilebilir haline getirmesinin yanı sıra savunmaya, sunulan delillerin dosyanın kovuşturulmasına gerekçe olamayacağını hakime bildirme olasılığı vermesi beklenmektedir.

İkinci etken bakımından ise, ceza adaleti sistemleri için, suç işlemenin yeni araçlarının ortaya çıkmasından kaynaklanan birçok yeni zorluğun oluşması şaşırtıcı değildir. Bu durum özellikle, başta dolandırıcılık veya hırsızlık amacıyla bir kişinin kimliğinin kötüye kullanılması ve çocuk istismarı içeren görüntülerin dağıtılması olmak üzere, internet tarafından sağlanan

* Barrister, Monckton Chambers, London, Visiting Professor, Central European University, Budapest.

imkanlar bakımından geçerlidir. Bu tür faaliyetler yalnızca yeni suç tiplerinin tanımlanmasını değil, ek ve yeni soruşturma tekniklerinin de onaylanmasını gerektirmektedir. Elbette bu ihtiyaçların her ikisi de Avrupa Sözleşmesinde yer alan hak ve özgürlüklerin temel unsurları ile uyum içinde karşılanmalıdır.

Üçüncü durum – sorunun gerçekten var olduğunun fark edilmesi – çok çeşitli biçimlerde görülebilen nefret söyleminin mücadele edilmesi gereken bir şey olduğunun giderek daha çok farkına varılması ile örneklendirilebilir. Nefret söylemi zamanında ifade özgürlüğü hakkını güvence altına almak amacıyla göz ardı edilmiş olabilir, ancak bu mutlak bir hak değildir ve bugün nefret söylemine maruz kalan kişilerin onurları ve eşitlik haklarına saldırıdan korunması zorunluluğuna olan saygı artmıştır.

Aynı şekilde, günümüzde aile içi şiddetin ceza adaleti sistemlerinde ele alınması gereken bir konu olduğu fark edilmektedir. Bu tür şiddet yeni bir şey olmamakla birlikte doğrudan “aile içi” sıfatının kullanımı, geçmişte birçok suçun bu sistemlerin erişiminin dışında kalmasıyla sonuçlanan bir uygulama biçimiydi. Şimdi, İstanbul Sözleşmesinin kabulü ile birlikte, bu sebepsiz ihmal artık mümkün değildir ve maddi ceza hukukunun, taciz ve zorla evlendirme gibi uygulamaların yanı sıra, fiziksel şiddet kadar psikolojik şiddetle de mücadele edecek şekilde gözden geçirilmesi ihtiyacı doğmuştur. Aynı zamanda, mağdurların korunması ve desteklenmesi, etkili soruşturma yapılmasının sağlanması ve uluslararası işbirliğinin kolaylaştırılması için de harekete geçilmesi gerekmektedir ki bunların tamamı, usul hukuku bakımından anlam ifade etmektedir. Bu tür eylemlere destek olunması, Avrupa Konseyinin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadına Karşı Şiddet Birimleri tarafından başlatılacak işbirliği projeleri tarafından üstlenilmesi gereken bir konudur.

Sözleşmenin hükümleri bazı açılardan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hükümlerinin yorumlanmasıyla zaten devam etmekte olduğu görülebilecek bir sürecin tedvin edilmesidir. Dolayısıyla, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Sandra Janković v. Croatia*, no. 38478/05, 5 Mart 2009 ve *Opuz v. Turkey*, no. 33401/02, 9 Haziran 2009 gibi birkaç dosyada, aile içi şiddet vakalarıyla mücadelede başarısız olunmasının yalnızca yaşama hakkı ve insanlık dışı muamele yasağından kaynaklanan maddi ve usuli zorunlulukların ihlaline yol açtığını değil, aynı zamanda ayrımcılık yasağının ihlaliyle de sonuçlandığını tespit etmiştir.

Avrupa Mahkemesinin bu içtihadı, Avrupa Mahkemesinin kararlarında Avrupa genelinde ceza adaleti sistemlerinde yapılan reformlara verilen büyük önemin yalnızca bir örneğidir. Bu sistemlerdeki yeni ve daha önce tam olarak anlaşılamayan sorunlara ışık tutmaktadır. Muhakkak ki Avrupa Sözleşmesini yazmakla sorumlu olan kişiler, kendi hukuk sistemlerinde bu gerekliliklere uyum sağlanmasında hiçbir sorun olmayacağı varsayımlarından oldukça emindiler.

Ancak, bu varsayımın hatalı olduğu yalnızca kendilerini kandırdıkları için değil, birbiriyle ilişkili en az üç sebeple daha açıktır. İlk olarak, Avrupa Sözleşmesi yaşayan bir araçtır ve durağan bir çerçevede uygulanmamalıdır. İkinci olarak, o dönemde aile içi şiddet gibi şu an sorunlu görülen bazı konulara ilişkin bugün olduğu kadar yüksek bir farkındalık yoktu. Üçüncü

olarak, ceza adaleti ile ilgili konularda odak noktası, ceza adalet sistemlerinin işleyişinin diğer haklar üzerinde etkisi olma potansiyeli üzerine düşünülmezsiz, açıkça bu konuya ilişkin olan hükümlerdi – özellikle Madde 5 ve 6. Bu değerlendirmeler ışığında, Avrupa Mahkemesi içtihadı, üye ülkelerin ceza adaleti sistemlerinde iyileştirmeyi gerekli gördükleri yönler bakımından pek çok konuyu ortaya koymuştur.

İlk değerlendirmenin iyi bir örneği Avrupa Mahkemesinin *Borgers v. Belgium* [P] no. 12005/86, 30 Ekim 1991 kararında belirli sistemlerde savcının, içtihadta birlik sağlanması amacıyla temyiz mahkemelerinin müzakerelerindeki varlığının silahların eşitliği ilkesine aykırı olduğunu tespit etmiş olmasıdır. Bunun sebebi, bu uygulamanın, savunmanın karşılık verme imkanı bulunmaksızın, savcıya temyiz kabulü veya reddine ilişkin tavsiyede bulunma imkanı vermesidir. Savcının dürüstlüğüne ilişkin herhangi bir sorun yoktu, ancak Avrupa Mahkemesi görünüşün öneminin ve kamunun yargının adil bir şekilde yönetilmesine ilişkin hassasiyetinin adil yargılanma hakkına yaklaşımı nasıl şekillendirdiğinin altını çizdi.

Madde 6'da yer alan gerekliliklerin uygulanmasında ağır basan değerlendirme olan adillığe yapılan bu vurgu, Avrupa Mahkemesinin bu hükümde açıkça ele alınmayan ve dolayısıyla bir takım ceza adaleti sistemlerinde değişiklik yapılmasını gerektirmiş olan bazı özel gereklilikleri detaylandırmasına yol açmıştır.

Sonuç olarak, kişinin aleyhine suçlama yapmaya zorlanmasına karşı bir korumaya ihtiyaç olduğuna karar verilmesinin temelinde adillik vardı. Bu durum, sonuçları daha sonra soruşturmaya delil sunması gereken kişiler hakkında yapılan bir ceza yargılaması sırasında kullanılan idari bir soruşturmaya katılıma ilişkin hukuki bir zorlama ile ilgili olan *Saunders v. United Kingdom* gibi dosyalarda açıkça ortaya koyulmuştur.

Ancak, kendi aleyhine suçlamaya karşı koruma sağlanması bu gibi hukuki zorlamaların ötesine geçmektedir. Örneğin, polis tarafından organize edilen ve şüphelinin koğuş arkadaşı tarafından ısrarla sorgulanması (*Allan – Birleşik Krallık*, 48539/99, 11 Temmuz 2006), yutulan bir maddenin geri çıkartılması için güç kullanılması (*Jalloh – Almanya* [Büyük Daire], no. 54810/00, 11 Temmuz 2006) ve şüphelinin stres altında ve yol kenarında polis memuru tarafından sorgulanması (*Alexander Zaichenko - Rusya*, no. 39660/02, 18 Şubat 2010) gibi durumları da kapsayacaktır. Tüm bunlar, ceza yargılamalarını düzenleyen kuralların yanı sıra, bu kuralların gerçekte uygulanma biçimi için sonuçlar doğurabilir ve bunlar için reformlar yapılması gerekebilir.

Benzer şekilde, Avrupa Mahkemesi tarafından suça teşvik yoluyla elde edilen deliller sonucunda cezaya hükmedilmesinin Madde 6 ile çeliştiği ortaya koyulduğu için de adillik kavramı önem arz etmektedir. Elbette, belirli suçlarla mücadelede gizli operasyonların kullanılması kaçınılmaz hale gelmiştir ve Avrupa Mahkemesi bu durumun farkındadır. Bu operasyonlar olmaksızın, uyuşturucu kullanımı ve fuhuşun nihai sonuçları açık olsa dahi, bu kişiler suçun aşamalarına ilişkin açık bir iz bırakmadıklarından, uyuşturucu veya insan ticareti yapan kişilerin tespiti çoğunlukla imkansız olacaktır.

Bununla birlikte Avrupa Mahkemesi, gizli görevlerin kullanımına izin verilmesine ilişkin bu faaliyetlerin yapılma sebebinin ve şüpheli hakkındaki bilgilerin incelenmesini zorunlu kılacak bir hakim onayını gerektiren uygun bir usuli çerçeveye olan ihtiyacı vurgulamıştır. *Ramanauskas – Litvanya* [Büyük Daire], no. 74420/01, 5 Şubat 2008 gibi pek çok dosyada bu konunun eksikliği tespit edilmiş ve polis müdahalesi olmasaydı sanığın ilgili suç işlemeyeceğine hükmedilmiştir. Ancak, *Lagutin – Rusya* gibi bazı dosyalarda Mahkeme önündeki deliller bu tür bir sonuca ulaşılması için yeterli değildi. Yine de, bu davalarda ulusal mahkemelerin önlerine gelen dosyalarda tuzağa düşürme iddialarının temellendirilebilirliğini değerlendirmeleri gerektiğinin altını çizmiştir. Bunun gösterilemediği hallerde de, bu usuli hata sebebiyle 6. Maddeden ihlal bulunmuştur. Bu gelişmelerin hem delillere ilişkin düzenlemeler, hem de mahkemelerin uygulamaları bakımından önemli etkileri olmuştur.

Elbette bunlar, Avrupa Mahkemesinin yerel karar ve uygulamaların tekrar gözden geçirilmesini gerektiren kararlarının yalnızca birkaç örneğidir. Kısaca değinilmesi gereken diğer kararlar ise tanığın çapraz sorguya tabi tutulmadığı hallerde tanığın olmayışının haklı bir sebebi olup olmadığı konusunda mahkemelerin tutumunun ne olması gerektiği hakkındaki *Al-Khawaja ve Tahery – Birleşik Krallık* [Büyük Daire], no. 26766/05, 15 Aralık 2011 ve *Schatschaschwili – Almanya* [Büyük Daire], no 9154/10, 15 Aralık 2015 gibi kararlar ile suç ikrarı sisteminin kurulması ve işletilmesinde karşılanması gereken gerekliliklerin vurgulandığı *Natsvlshvili ve Togonidze – Gürcistan*, no. 9043/05, 29 Nisan 2014 ve *Navalnyy ve Ofitserov - Rusya*, no. 46632/13, 23 Şubat 2016 gibi kararlardır.

Ancak reform, yalnızca mevcut hükümlerin Avrupa Mahkemesinin gereklilikleri ile uyumlu hale getirilecek şekilde uyarlanmasından ibaret değildir. Bunun yanında haklı gerekçeyle alınan önlemlerin ilke olarak Avrupa Sözleşmesi ile uyumlu olmalarının ve 5. Ve 6. Maddeler dışındaki haklar üzerinde olumsuz etki yaratmamalarının sağlanması gerekmektedir. Maalesef bu her zaman sağlanamamakta ve reform ihtiyacı doğmaktadır.

Dolayısıyla, suç oluşturan bazı faaliyetlerin iletişimin dinlenmesi ve arama gibi soruşturma teknikleri yardımıyla ortaya çıkarılması gerekmektedir. Her iki teknik de özü itibarıyla 8. Maddede düzenlenen özel yaşama, konuta ve yazışmalara saygı hakkına aykırı değildir. Yine de, bu tür tekniklerin kullanımı pek çok dosyada bu maddenin ihlali olarak değerlendirilmiştir. *Khan – Birleşik Krallık*, no. 35394/97, 12 Mayıs 2000 ve *Heino - Finlandiya*, no. 56720/09, 15 Şubat 2011 gibi bazı örneklerde ihlal sebebi bu teknikler için kanuni bir temel olmayışı veya bu temelin yetersizliğidir. Bu gereklilik ancak özellikle olası kötüye kullanma ve keyfiliklere karşı güvenceler getiren açık ve detaylı kurallar ile karşılanabilecektir. Her durumda genellikle önceden alınacak ve yalnızca gerçekten acil hallerde sonradan alınabilecek bir mahkeme onayına ihtiyaç duyulacaktır.

Bunun ötesinde, iletişimin dinlenmesinin söz konusu olduğu hallerde suistimale karşı güvencelere ilişkin gereklilikler oldukça açıktır ve dolayısıyla kanun koyucunun dikkatini gerektirmektedir. Bunun sebebi uygulanan kuralların etkilenen kişi ve iletişim kategorileri, bu yöntemin kullanılacağı suç tipleri – ki bu suçların çoğunluğu olmamalıdır – yöntemin

uygulanmasının temeli, dinlemenin yapılabileceği maksimum süre, inceleme prosedürü, toplanan verinin kullanımı ve saklanması, bu verilere kimlerin erişimi olacağı, tutma ve imha etme kuralları ve bağımsız denetim sağlanması konularını açıklaması gerekliliğidir. Bunlar; hazırlanan veya değişiklik yapılan mevzuatta yer alan hükümlerin çerçevesinin belirlenmesinde büyük özen gerektiren detaylı gerekliliklerdir.

Daha önce de belirttiğim gibi, nefret söylemi günümüzde tüm üye devletlerde kabul edilen bir sorundur ve bazı durumlarda 10. Madde'de düzenlenen ifade özgürlüğüne rağmen nefret söylemiyle mücadelede ceza hukukunun kullanılması gerekli olacaktır. Ancak, bu hak mutlak nitelikte olmasa da, gereklilikleri tamamen göz ardı edilemez. Dolayısıyla, suçların odak noktasında söylemlerin şiddet, nefret veya tahammülsüzlük oluşturma ihtimali olmalıdır. Bu bağlamda; gergin siyasi veya toplumsal durum, doğrudan veya dolaylı şiddet çağrıları, ilgili söylemlerin yapıldığı bağlam ve bu söylemlerde bulunan kişinin durumu gibi unsurların göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Aynı zamanda, bu suçların resmi tutumlara veya siyasi muhalefet ve dini inançlara yönelik eleştirileri bastırma olasılığını doğuracak biçimde tanımlanmaması gerekir. Tüm bunlar yasama görevini zorlaştırabilecektir. Yine de üye devletler, bu alandaki reform ihtiyacını karşılamak için genelde ellerinden gelenin en iyisini yapmaktadır. Gürcistan ve Moldova Cumhuriyeti gibi bazı örneklerde bu, yeni mevzuat hükümlerinin oluşturulmasında ilgili tüm standartların göz önünde bulundurulması amacıyla Avrupa Konseyinin desteği ile yapılmış veya yapılmaktadır.

Bu suçun belirli bir hak veya özgürlüğü ihlal ettiği iddiasıyla Avrupa Mahkemesi önüne gelen pek çok dosyada kazanılmasının sebebi her zaman suçun kendisinin tanımlanması değil – ki bu Avrupa Sözleşmesi ile uyumlu olarak görülebilir – verilen cezanın özü veya boyutudur. Dolayısıyla, belirli bir davranışa karşı verilen tutuklama veya yüksek meblağda para cezası genellikle orantısız kabul edilmektedir. Bu durum suçlara atfedilen cezaların gözden geçirilmesi ve hakimlerin dosya özelinde durumu değerlendirmelerine yardımcı olacak ve bu sayede suçun gerektirmediği bir ceza vermelerini önleyecek hüküm verme kılavuzlarının oluşturulmasına olan ihtiyaca işaret etmektedir.

Bazı üye devletlerde reform ihtiyacı Avrupa Mahkemesi içtihadındaki belirli gelişmelerin gerektirdiği artan düzenlemelerin çok ötesine geçmiş durumdadır. Bu durum özellikle son birkaç on yılda Avrupa Konseyine katılan devletler bakımından geçerlidir. En az birkaçı için yargı sistemini Avrupa Sözleşmesinin gereklilikleriyle tamamen uyumlu hale gelecek şekilde adapte etmeye yönelik çok daha kapsamlı bir reform ihtiyacı doğmuştur.

Örneğin Ukrayna'da, Avrupa Konseyinin desteğiyle, suçların soruşturulması ve kovuşturulmasının temel özelliğinin tarafların delillerini bağımsız bir hakime sunabilecekleri bir sistemin gereklilikleri olduğu yeni bir Ceza Muhakemeleri Kanununun oluşturulması gerekmiştir. Dahası bu değişiklik, yargılama öncesi yapılan soruşturmaların Avrupa Sözleşmesinin 5., 6. ve 8. Maddelerine uygun olarak yapılmasından sorumlu soruşturma hakiminin rolünü düzenleyen kanun hükmüyle güçlendirilmiştir. Bu değişikliklerin etkililiği, suç

sebebiyle yakalanan herkese sunulan ücretsiz adli yardım kurumu ile de ciddi ölçüde desteklenmiştir. Bu, serbest piyasada çalışan avukatları harekete geçiren ve sunulan hukuki yardımın kalitesini sağlayan Adli Yardım Hizmeti Koordinasyon Merkezinin liderliğinde yüzü aşkın adli yardım merkezinin kurulmasını gerektirmiştir.

Yine Avrupa Konseyinin desteği ile, benzer reformlar halihazırda Ermenistan'da da yapılmakta olup; yalnızca Ceza Muhakemeleri Kanununun değil, Ceza Kanununun da modernize edilmesine odaklanılmaktadır.

Modern bir ceza adaleti sistemi için gereken değişiklikler yalnızca soruşturma hakimleri ve adli yardım merkezleri gibi yeni kurumların oluşturulmasını değil, mevcut kurumların ve bunların personellerinin reformunu da içerebilir. Özellikle Moldova Cumhuriyeti ve Ukrayna gibi bazı üye devletler, hem karar alma süreçlerinde savcılarının otonomisini sağlamak, hem de çoğunlukla ceza hukukunun doğru uygulanmaması pahasına gerçekleşen belirli bir şekilde davranılmasına yönelik dış baskılara maruz kalmasını önlemek adına tüm sistemin bağımsızlığını korumak amacıyla savcılık sistemlerini reform etme gereği duymuştur. Gerçekten bağımsız bir kurum oluşturulması çoğunlukla kanunun yanı sıra anayasada da değişiklik gerektiren ve pek çok yeni ikincil kuralın oluşturulmasını da içeren karmaşık bir süreçtir.

Bu, her iki ülkede de savcılık kurumunun başındaki kişinin seçiminde siyasi değerlendirmelerin etkisinin sınırlandırılması, tek tek dosyalarda karar alma sürecinin savcının hiyerarşik üstü tarafından belirlenme olasılığının azaltılması ve disiplin konularında karar alma sorumluluğunun sürecin gerçekten objektif kriterlerle yönetilmesi ve tamamen şahsi değerlendirmeler ile belirlenen bir yönetim aracı olarak kullanılmamasını sağlamak amacıyla kıdemli savcılardan bağımsız bir organa aktarılması gibi önlemler alınarak başarılmıştır.

Aynı zamanda, Ukrayna'daki reform sırasında, görevin kötüye kullanılması ve özellikle de yolsuzluğa imkan sağladığı için savcılığın soruşturma faaliyetinde doğrudan yer almasının yanlış olduğu anlaşılmıştır. Bugünkü durumda savcılar soruşturmayı doğrudan kendileri yürütmemekte; soruşturma görevlilerinin soruşturmaya gerçekten destek olabilecek delilleri toplamasını sağlamak amacıyla soruşturmanın yürütülmesine destek olmaktadır.

Ukrayna'nın kendine özgü koşulları kamusal faaliyetlere yönelik suçları soruşturmakla sorumlu iki yeni birimin oluşturulmasına yol açmıştır. Bunlar, isminden görevi anlaşılabilir olan Ukrayna Ulusal Yolsuzlukla Mücadele Bürosu ve özellikle kolluk kuvvetleri olmak üzere kamu görevlileri tarafından işlenen diğer suçlarla ilgilenen Devlet Soruşturma Bürosudur. Bu birimlerin kurulmasının her yerde özendirilmesi gerekemeyebilir ancak işleyişleri kesinlikle görevin kötüye kullanılması ile nasıl mücadele edileceği konusunda faydalı bilgiler sağlayacaktır.

Başta Arnavutluk, Moldova Cumhuriyeti, Sırbistan ve Ukrayna olmak üzere bu üye devletlerin bazılarında hakim ve savcı olacak kişilerin seçim kriterleri ve mesleğe hazırlanmaları konularına da odaklanılması gerekmiştir. Bu konu, ilgili kişilerin belirli bir

düzeyde hukuki bilgi sahibi olmalarının ötesindedir. Görevlendirilen kişilerin yalnızca itibara değil aynı zamanda adaletin adil, tarafsız ve etkili yönetimini sağlamadaki rolleri için çeşitli yeterlilik ve becerilere de sahip olmaları gerekir.

Bu durum yalnızca üniversitelerde verilen temel hukuk eğitimi için değil, seçilen kişilerin hakim veya savcı olarak göreve başlamalarından önce ve görevleri sırasında alacakları daha profesyonel eğitimler için de bir takım sonuçlar doğurmaktadır. Bazı yerlerde uygulanmakta olan iyi bir örnek, sıradan sınıf-ıçi öğrenmeden uzaklaşarak hakim ve savcı olarak görev yapan nitelikli danışmanların yönlendirmesiyle gerekli beceri ve yeterliliklerin geliştirilmesi için pratik deneyime yönelmesidir.

Tüm bu reform çalışmaları yapılmakta olan bir takım işlerden fazlası olarak görülmeyebilir ancak bu çalışmalardan ceza adaletini Avrupa Sözleşmesinin gerekliliklerine uygun bir şekilde işletme becerisine ve aynı zamanda bu gerekliliklerin uygulamada da karşılanmasını sağlayacak bakış açısı ve bağımsız düşünme yapısına sahip bir hakim ve savcı kadrosunun ortaya çıktığını görmek mümkündür.

Oldukça temel nitelikte reform süreçlerinden geçen bu ülkelerin deneyimleri, hem iyi uygulamalar hem de kaçınılması gereken gizli tuzaklar bakımından gelecekte yapılacak reformlara yaklaşım anlamında da bazı yararlı dersler çıkarılmasını sağlamaktadır.

Bunlardan ilki, reform ile ulaşılması gereken sonucun iyi anlaşılabilmesi adına sürece geniş bir katılımın sağlanmasının önemidir. Bazı ülkelerde bu her zaman sağlanamamış ve reform uygulaması gereken kişiler reformun hedeflerini özümsememiş ve kamunun çoğu genellikle yanlış bilgilendirilmiş veya reformun faydalarına ilişkin yanlış algılara kapılmıştır. Bunun sonucu ise bazı hakim, avukat, polis memuru ve savcıların gerekliliklerini göz ardı ederek veya hiçbir değişiklik olmamasını sağlayacak şekilde uygulamaya çalışarak reforma karşı çalışmalar yürütmesi olmuştur. Elbette bu, kamunun reformun yararlı olmadığı yönündeki görüşünü güçlendirmiş ve ilgili kurumlara olan düşük güvenin daha da artmasını sağlamıştır. Reformun yapılmasının değerlendirilmesi sürecinde bu reformdan etkilenecek kişilerin dahil edilmesi her zaman tüm tarafları ikna etmeyecek olsa da, reformun kabulünden sonra ortaya çıkacak karşıt tutumları hafifletmeye katkı sağlayacaktır.

İkinci olarak, yapılan değişiklik konusundaki kararlılığı açıkça ortaya koymak için, adalet sisteminin reforma tabi tutulan birimlerinin liderliğine ihtiyaç vardır. Bazı yargı organları ve savcılık sistemlerinin yöneticileri tarafından yeterince isteklilik gösterilmemesi; bazı durumlarda daha alt kademede görev alan kişilerin davranışlarını yeni gerekliliklere adapte etme konusundaki isteksizliklerini arttırmıştır.

Üçüncü olarak; ilgili mevzuat değişikliklerinin kabul edilmesinin ardından gerekli kaynaklar sağlanmaz ve altyapı oluşturulmazsa, reform çabaları sonuçsuz kalacaktır. Dolayısıyla, duruşma veya soruşturmaların ses veya görüntü kaydı alınması koşulu bütün karakol ve mahkemelerin gerekli ekipmana sahip olması hükmüne yer verilmeksizin uygulanamayacaktır. Benzer şekilde, suçların soruşturulmasında savcının baskın rolünü

yalnızca polisin savcının kılavuzluğu doğrultusunda faaliyet göstermesi şeklinde değiştirecekseniz; personel gereklilikleri düzenlenmeden bu mümkün olmayacaktır.

Dahası, şüphelilerin ücretsiz hukuki danışmanlık alması koşulunun da adli yardımın sağlanması için gerekli mali destek ve normal çalışma saatleri dışında avukatların müsaitliği sağlanmaksızın etkin olması mümkün olmayacaktır.

Dördüncü olarak, yalnızca Ceza ve Ceza Muhakemeleri Kanunlarının hükümlerinin değil, ceza adaleti sisteminin işleyişinde etkili olan diğer kurumsal düzenlemelerin de göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir. Dolayısıyla, eğer savcıların karar alma süreçlerinde otonom olmalarını istiyorsanız; disiplin sisteminin hiyerarşik üstlerin bu otonomiye geçersiz kılmalarına imkan verecek şekilde oluşturulmamasına ihtiyaç vardır. Bunun da ötesinde; kültürü değiştirmek, kanun değişikliklerinin yanı sıra hakim, avukat ve savcılardan beklenen etik standartların ve göreve kabul kriterlerinin belirlenmesi ve uygulanmasında da değişiklik yapılmasını gerektirecektir.

Beşinci olarak, yapılacak bir değişikliğin sistemin diğer unsurları üzerindeki olası etkilerinin de değerlendirilmesi gerekir. Bir üye devlette, yargılama öncesi süreçte Avrupa Sözleşmesinin gereklerine uyumun sağlanması amacıyla soruşturma hakimliği kurumu oluşturulmuştur. Bu süreç iyi işledi, ancak gerekçelendirildiği hallerde, dosya üzerindeki yetki soruşturma hakiminden yargılamayı yapacak olan hakime geçtiğinde sanığın gözaltında tutulmaya devam edilmesine izin veren bir mevzuat hükmünün olmadığı dikkate alınmamıştır. Bu boşluk sonucunda, *Chanyev - Ukrayna*, no. 46193/13, 9 Ekim 2014 dosyasında, soruşturma hakiminin yetkisi sona erdiğinde sanığın gözaltında tutulmasının hukuki dayanağı olmadığından, gözaltı halinin devamının Madde 5(3)'ün ihlali olduğuna karar verilmiştir.

Altıncı olarak, değişimin uygulanması için uygun zamanın tanınması gerekmektedir. Bazı üye devletler derhal veya çok kısa süre içinde yürürlüğe giren kanunlar çıkartmaktadır. Bazı durumlarda bunun bir önemi olmayabilir ancak gerçekten önemli reformlarda bu uygun olmayacaktır. Çoğu durumda yalnızca gerekli kaynak ve altyapının olmasına değil, yeni kuralların nasıl işleyeceğine ilişkin eğitim ve yönlendirme sunulmasına da ihtiyaç olacaktır. Bazı yönlendirmeler – özellikle yüksek mahkemelerce yapılacak olanlar – ancak somut dosyalar üzerinden yapılabilecektir ancak bunun öncesinde, meslek kurumlarının yapılan değişikliklerin ne anlama geleceğini paylaşımları ve yeni düzenlemelerin amaçlanan şekilde uygulanmasını sağlamak adına makaleler, kitaplar ve diğer destekleyici dokümanları hazırlamaları gerekmektedir.

Benzer şekilde, eğitim ihtiyacı olacaktır. Ceza adaleti sisteminin yapılacak belirli bir değişiklikten etkilenecek kısımları için bunun sağlanması hayati önem arz etmektedir. Bazen serbest piyasada çalışan avukatların bu bağlamda göz ardı edildikleri düşünülebilir. Ancak, hakim ve savcılar için hazırlanan eğitimlerin başarısız olması, eğitimler yüz yüze veya çevrimiçi formatta olsa da, iş yükü sebebiyle eğitimi almaya vakit bulunamamasından da kaynaklanabilir. Eğitimin tercihe bağlı ek bir faaliyet olarak değil, günlük işlerin bir parçası olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. En azından belirli konularda iyi bir uygulama,

uygulamaları beklenen yeni gerekliliklere adapte olurken birbirlerinden öğrenmelerini sağlamak amacıyla, hakim, avukat ve savcılar için ortak veya bu üç meslek grubunun farklı kombinasyonlarına yönelik eğitimler yapılması olabilir.

Son olarak çıkarılacak en önemli ders, değişiklikler yapıldıktan sonra adalet sisteminin işleyişinin izlenmeye devam edilmesi ve Avrupa Mahkemesinin içtihadının ne yönde geliştiğinin takip edilmesidir. Bunlardan ilki değişimin her zaman istendiği şekilde ilerlemeyebileceği ve bazı ek düzenlemeler gerekebileceği için önemlidir. İkincisi de büyük önem arz etmektedir ve bu izleme yalnızca ilgili ülke hakkındaki dosyalarla sınırlandırılmamalıdır. Diğer ülkelerde karşılaşılan sorunları görmek faydalı olabilir. Belirli bir dosyada Mahkemenin kararı incelenirken bu tür bir durumla karşılaşıldığında ne olabileceği sorulmalıdır. İlgili ulusal mahkeme ile aynı sonuca mı varılırdı? Cevap hayır olsa dahi, ilgili Sözleşme gerekliliklerinin karşılanmasında zorluklarla karşılaşılıp karşılaşılmayacağı düşünülmesi gerekir. Her durumda bu değerlendirme, Strazburg Mahkemesine başvurulmasına gerek kalmaması adına gerekli önleyici eylemin yapılmasına imkan verebilecektir.

Söylediğim gibi reform faaliyeti, hem süregiden hem de zahmetli bir süreçtir. Bu sürecin zorluklarına katlanmak, Avrupa Sözleşmesi ile güvence altına alınan hak ve özgürlüklerin gerekliliklerinden hiçbir şekilde ödün vermeden modern çağın gereklerine uygun bir adalet sistemi için göze alınabilecek bir bedeldir.